

UIT DE GESCHIEDENIS VAN DEN ZWAAN.

De zwaan is onder het watergevogelte, wat de pauw onder het landgevogelte is. Om hun statigheid en trotschheid worden ze beide bij ons uitsluitend als siervogels gehouden en nemen als zoodanig een eerste plaats in. De zwaan is eigenlijk slechts een half huisdier te noemen, daar de mensch hem alleen gelegenheid tot voortplanting geeft en hem verder aan zich zelf overlaat. Toch zijn hier enkele uitzonderingen, waarvan we een paar willen noemen.

Het gevederte bij de jongen van den gewonen zwaan (*Cygnus olor*) is gewoonlijk grijs. Dit grijze dons verandert na een paar maanden in licht grauwe veeren, die eerst het volgende jaar door geheel witte worden vervangen. Toch komen er in een zelfde nest terzelfder tijd ook wel geheel witte jongen voor en uit deze, die men voor een Albinovorm kan aanzien, heeft men een constante soort gekweekt, de zoogenoemde Wit geboren Zwaan (*Cygnus immutabilis* = onveranderlijke Zwaan).

Gekuijde zwanen, die zich niet lieten voortplanten, had men, volgens de »Zoölogischen Garten» 1862, een tijdlang in Amsterdam.

Gekruist heeft de mannelijke zingzwaan zich met de huisgans. »Van voortplanting der jongen is niets bekend,» zegt ISIDOR GEOFFROY ST. HILAIRE.

De Zwaan behoort tot de Regalia der Middeleeuwen: alleen koningen en hoogst aanzienlijken mochten zwanen houden. Overblijfselen van deze gewoonte zijn hier en daar nog over; alle zwanen op de Theems en eveneens de talrijke zwanen op Havel en Spree zijn koninklijk eigendom. Deze laatste genieten het voorrecht van de koninklijke bescherming niet voor niets, want zij worden jaarlijks tweemaal geplukt. Daar worden zij onder toezicht van een »Schwanenmeister» verpleegd en gefokt. In Mei en in Augustus worden ze gevangen en geplukt (geropt). De zoo verkregen veeren dienen tot vulsel van de bedden der leden van het koninklijke huis. In Augustus worden gelijktijdig den jongen zwanen het laatste vleugellid afgesneden, zoodat ze niet meer kunnen vliegen. En in den winter, als de wateren zijn toegevroren, wordt jong en oud naar hun winterverblijf gebracht,

dat steeds vrij van ijs wordt gehouden en waar ze dagelijks eenige schepels gerst bekomen. Verder is het feit, dat om in ons land eigenaar van een »zwanendrift» te worden, de toestemming van den koning noodig is, ¹ zonder twijfel nog een overblijfsel van dat oud-vorstelijk voorrecht.

Of bij de oude volken de Zwaan is gedomestiseerd, hiervan is niets bekend. Alleen weet men, dat deze vogel in den Romeinschen keizertijd gemest werd: men naaide den jongen zwanen de oogleden dicht, ze werden dan, zegt PLUTARCHUS, gemakkelijker en spoediger vet!

In de Middeleeuwen werd de Zwaan veel gegeten, hier en daar ook als geneesmiddel gebruikt. Zwaneveeren, nog beter het geheele vel van dezen vogel, bewezen goede diensten bij koliek, zooals uit de volgende rijmelarij blijkt, die wij — om der edele poezie wille — hier in haar geheel willen overschrijven:

„Der Schwan, das traurig Thier, giebt zu der Artzeney
Drey Stück, sein Fett, sein Fell, die Jungen auch dabey.
Das Schwanen-Fett erweicht, zertheilt, es lindert auch,
In bösen Augen ist es öfters im Gebrauch.
Das Schwanen Fell das wird vor allen sehr gelobt,
Wann etwan in dem Bauch der Colic-Schmertzten tobt.
In Hirsch-Marek und in Oel man junge Schwanen kocht,
Das Podagra das Oel davon nicht wenig pocht.“

Geen vogel, zegt BALDAMUS zeer terecht, is, de arend en de nachtegaal misschien uitgezonderd, van de vroegste tijden tot op den huidigen dag, zoozeer door de dichters bezongen als de zwaan: zwanenzang, zwanenblankheid, zwanenhals, zwanentrots, zwanenridder, zwanenjônkvrouw — ziedaar woorden, welke in alle talen zoowel in proza als in poëzie duizende malen voorkomen.

De zwaan was aan Apollo gewijd. De zielen van gestorven dichters gaan in zwanen over. Volgens de Grieksche mythe was kyknos (het Grieksche woord kyknos heeft als gemeen zelfstandig naamwoord de beteekenis van »Zwaan») een zoon van Sthenelos. Hij heerschte over de Liguriërs. Toen zijn vriend Phaëton door den bliksem van Zeus getroffen werd, treurde hij zoo hevig en zóó lang over zijn dood, dat Apollo hem uit medelijden in een zwaan veranderde.

Volgens de meening der Ouden zong de zwaan, als hij zijn einde voelde naderen, met »une voix basse, plaintre et funèbre» zijn doodlied. Van daar, dat het laatste gedicht van een dichter »zwanenzang»

¹. Zie Album der Natuur 1877, bladz. 57 en 58.

genoemd wordt. Ook den dichters zelven wordt de naam Zwaan gegeven; zoo wordt VIRGILIUS »de Mantuaansche'', PINDARUS »de Thebaansche'' en FENELON »de Zwaan van Kamerijk'' genoemd.

Van den Zing- of Hoelzwaan kan men bij tæl van schrijvers lezen, dat zijn stem »een zeer liefelijken klank heeft'', als »de toon van zilveren klokken'', zelfs »zacht als de tonen van een viool''. Dr. W. SCHILLING (1859) spreekt van een »luiden, zuiveren toon: als loktoon en waarschuwingskreet, doch die, wanneer de dieren in troepen vereenigd zijn, ook om strijd uit louter plezier wordt geuit en nu eens aan den klank van klokken, dan weder aan dien van blaas-instrumenten of violen herinnert.''

Volgens PALLAS houdt men in Rusland wegens deze aangename stem veelvuldig Zingzwanen.

Lang voor dat de eerste zwarte zwanen in 1726 uit Nieuw Holland naar Batavia en verder naar Europa gebracht werden, sprak het volk reeds van zwarte Zwanen. JUVENALIS zegt, dat een volmaakte vrouw een even zeldzame vogel is als een zwarte Zwaan en in een Iersche vertelling komt voor, dat dit met een welgestelden boer ook het geval is.

Een latere dichter laat den zwarten Zwaan, als ongeluksprofeet natuurlijk, heel eenvoudig van Bourgondis naar »zijn vaderland aan de Noordpool'' trekken.

De Zwaan was voornamelijk wegens zijn kleur in den mythischen tijd de geheimzinnige representant van het scheppende licht, die als een geest over de wateren zweefde (als trekvogel), uit onbekende gewesten kwam en weer daarheen terugkeerde, als tegenstelling van de raaf, de vogel van den leven doodenden nacht, de representant van de hel. Zoo vlogen de Nornen als »noodlots jonkvrouwen'' in de gestalte van Zwanen door de lucht, bleven boven het slachveld zweven en beslisten over zege of nederlaag. Evenals alles wat in geheimnisvolle gemeenschap stond met den hemel, had ook de Zwaan de gave der profetie. Als zoodanig wordt de Zwaan in de liederen der EDDA veelvuldig bezongen.

In het rijk der sprookjes verschijnt de Zwaan als komende en als zendbode uit een ander, gelukzalig land, waarheen hij, door heimwee gedreven, steeds weer terugkeert. Als hij van het Oosten naar het Westen vliegt, verbindt hij op geheimzinnige wijze het Morgen met het Avondland en brengt de heerlijkheden en wonderen van het eerste naar het tweede. Dit motief komt duidelijk uit in de verschillende sprookjes van de zwanenjonkvrouwen, die bij het baden

hun gevederte of vogelhemden afleggen, om in wonderschoone meisjes te veranderen. Daar worden ze door jongelingen bespied, die de hemden wegnemen. Dan smeeken ze hen, de hemden terug te geven, doch de jongelingen doen het niet, maar nemen de jonkvrouwen tot vrouwen. Maar heimwee naar het verre vaderland vol eeuwig geluk leeft in hen voort en als de echtgenooten in een onbedachtzaam oogenblik hen het zwanenkleed toonen, veranderen ze weer in zwanen en vliegen weg, zich er niet over bekommerende, dat den verlaten echtgenooten het hart van droefenis en verlangen breekt.

Hetzelfde motief vinden we in de sagen der Zwanenridders. Hier zijn het echter geen jonkvrouwen, maar wonderschoone mannen; hier geldt het niet het verborgen houden van een hemd of van een sluier, maar de verboden vraag naar het land van herkomst. Ook verandert de Zwanenridder niet in den vogel, maar wordt door dezen uit en naar het zalige oord geleid.

Vooraf vormt de landstreek tusschen Rijn, Maas en Schelde, die zoo rijk aan deze vogels is, het middelpunt der sagen van zwanenjonkvrouwen en zwanenridders. In 't centrum van dit sagenrijk gebied staat het slot Cleve, dat nog tot op den huidigen dag »de Zwanenburg» genoemd wordt. Daar zetelt de Zwanenridder HELIOS, zooals hij in oude tijden in den volksmond heet, of LOHENGRIN, zooals de kunstdichting hem genoemd heeft.

Ook het sprookje van de Witte vrouw, die ook op het slot Cleve woont, staat met de zwanensage in verband. In de kleur van den Zwaan gekleed, bezat zij, evenals de Walküren, de gave der profetie en zij is, evenals de zwanenjonkvrouwen en de zwanen die het schip trekken, de bode van hooger, eeuwig leven. De witte vrouw is niemand anders dan de schoone Beatrix van Cleve, de gade van den zwanenridder HELIOS. Maar, hoe interessant het ook is, de bekende sage van de Zwanen, zooals zij LOHENGRIN in een schip door de lucht trokken, in de verschillende fasen van ontwikkeling na te gaan, van de oudheid af, de geheele Middeleeuwen door, tot den tijd, waarin WAGNER zijn beroemde Opera »Lohengrin» toondichtte, willen we dit niet doen, omdat we meenen, dat dit in een tijdschrift als het onze minder op zijn plaats is. Evenmin willen we stilstaan bij de Zwanen, die aan den Stamvader der Heeren van ARKEL den weg hebben gewezen op de Alm, de Maas en de Linge en willen eindigen met een paar voorbeelden uit het volksgeloof omtrent den Zwaan, zooals we die bij SLOET: »De dieren in het

Germaansche Volksgeloof en Volksgebruik" en elders vinden opgeteekend.

Het volk vertelt van een Zwaan, die op een meer boven op een hollen berg zwemt met een ring in den snavel. Laat hij dien vallen, dan vergaat de wereld.

Op het eiland Rugen is de taak om ons de kinderen te brengen niet aan den Ooievaar maar aan den Zwaan opgedragen.

Hij staat, behalve met het geboren worden, ook met het sterven, in verband. Toen iemand in het dorp Kemnitz, Rgbz. Potsdam, overlijden zou, zag de nachtwachter, wanneer hij het uur van middernacht zou aankondigen, een grooten, witten Zwaan uit het Plessowermeer komen en zich naar het kerkhof richten. Toen hij van daar naar den hof van den heer van het dorp ging, werd de nachtwaker angstig en bang; hij liep naar huis, maakte het volk wakker en riep: »Kinger! Kinger! es gibt weer ne Liike int Dörp, in dat keine kleine; der Schwane is uutem See kämen in is gräd uppen Eddelhof togand." Binnen acht dagen was de heer dood.

»Drie Zwanen", zeggen GEBR. GRIMM, *Mythologie*, pag. 356, »op de Wakwitz, een riviertje, dat bij Lubeck in de Trave loopt, riepen telkens wanneer daar iemand in verdrinken zou."

Omtrent overspelige Zwanen verhalen GERVASIUS en LIEBRECHT. Toen zij eieren hadden en het mannetje uitvloog om voedsel te halen, boeierde het wijfje met een ander. Na ieder bezoek dook het onder, waschte zich en kwam dan op het nest terug. Het mannetje werd dus niets van de ontrouw gewaar. Dit overspelig leven duurde voort toen de eieren reeds uitgebroed waren. Eindelijk merkte het bedrogen mannetje de ontrouw en er werd een hooggericht over het overspelige wijfje gehouden.

»Bij God en de Zwanen!" zwoer EDUARD I (1307) zich aan den ervvijand ROBERT BRUCE te wreken (*Mackenzie, Travels in the Island of Iceland, Edinburgh, 1812*), terwijl SLOET het volgende vertelt: MATHAEUS WESTMONASTERIENSIS verhaalt, dat met luisterrijken optocht »pompatica gloria" voor Koning EDUARD I van Engeland, in het jaar 1306, gebracht werden twee Zwanen, opgetuigd met gouden netten — »phalerati retibus aureis vel fistulis" — waarna hij aan God in den Hemel en aan de Zwanen beloofde — »vovit Deo coeli et cygnis" — dat hij naar Schotland zou trekken en den dood van JOHAN COMIJN en de geschonden trouw dood of levend zou wreken.